

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2026

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2026

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 25.09.2026 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 25.09.2026 г. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhana L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933: e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 25.09.2026 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS		
BAKYTZHANOVA A.K.	The problem of Professional Language in Scientific Publications of the International Database Scopus	7
ЕРСҰЛТАНОВА Қ.Ж.	Қазақ тілінің цифрлық медиакөңістіктегі тіл тазалығы	23
ИМАНБЕРДІ С.Қ. ӘБДУӘЛИҰЛЫ Б.	Қазақ кісі есімдері: отбасы және демография	32
КЕСІКБАЕВА Ә. ЕСЕНОВА Қ.Ө. ИСМАИЛОВА Ф.К.	Қазақ очерктерінің типтік түрлері және жолсапар очерктерінің прагматикасы	42
МУСАЕВ Ә.С. АМАНГЕЛЬДИН Е.А. АЛКЕБАЕВА Д.А.	Адам мен жасанды интеллект коммуникациясы: тілдік имитация және иллюзия	54
НУРБАЕВА А.М. БАЙСЫДЫК И.Б. АКЫБАЕВА Н.Н.	Генеративный искусственный интеллект в рекламном дискурсе: языковые сдвиги и трансформация голоса бренда	65
NURDAULET P. BIRAY N. MAULET A.	Theoretical Foundations of the Linguoculturological Study of Kui-anyz texts: Language and Culture, Linguocultural Unit, Concept, Symbol, and Cultural Code	78
ОРАЗБАЕВА Ф.Ш. РЫСҚҰЛОВА А.Д. ПЕРТАЕВА Ә.К.	Қазақ, орыс және ағылшын дискурсындағы генеративті семантика: салыстырмалы-типологиялық талдау	89
РАҚЫМҒАЛИЕВА А.О. ИСАКОВА С.С. МУХАМЕДЖАНОВА Г.Т.	Қазақ тіл білімінде когнитивтік терминтаңымның қалыптасуы мен дамуы	102
SAURBAYEV R.ZH. PASHAN D.M.	The Manifestation of Emotive and Evaluative Dimensions in Lexical Usage within the Context of Communication	111
СНАБЕКОВА М.М. НУРТАЕВА А.Б.	Қазақ және ағылшын тіліндегі жеке жұлдыздардың халықтық космонимдік атаулары жайында	124
ТҰЯҚБАЙ Т. ТҰЯҚБАЕВА Р. ТОЙБЕКОВА С.	Абай шығармаларындағы «е» көмекші етістігінің эволюциясы	133
ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES		
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә. НУРДАУЛЕТОВА Б.И. БЕКЕЕВА Н.Ж.	Алтай оронимі мен Ертіс гидронимі: фольклорлық нұсқалар және этимологиялық талдау	146
АЛМАСХАНҚЫЗЫ А. СЕЙІТОВА Б.Б. МЕЛЬНИК С.	Асқар Алтай прозасындағы интермәтін және ұлттық семиосфера	158

ҚОРҒАНБЕКОВ Б.С. ДАУЛЕТ Л.	Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклоры: жанрлық жүйесі мен мәдени-танымдық ерекшелігі	173
KARBOZOV E.K. NOGAIBEK KYZY L.	Semiotic and Symbolic Significance of Sacred Notions in Wedding Ritual Folklore	184
ДИЛЬДЕБАЕВА Ж.Ш. АХМЕТ К.С.	Әдебиеттегі кроссовер жанры және қазіргі қазақ прозасы	196
ЖОРАШОВА А.М. АЙТУГАНОВА С.Ш. ТАМАБАЕВА Қ.Ө.	Қазіргі қазақ прозасындағы метанарратив: Айгүл Кемелбаева шығармаларының құрылымдық ерекшеліктері	207
ЖУМАГЕЛДИН Ж.Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ Ж.Ж. КЕНЖЕГАЛИЕВ С.А.	Қазақ анималистік прозасындағы баяндау формаларының құрылымы	218
ИСИНА Н.У. НУРМАНОВА Ж.К. ЖАПАНОВА М.Е.	Авторская стратегия в малой прозе Умит Тажкен	227
МИРАЗОВА М.Н. БОЛТАНОВА Ж.	Қазылық тауының көркем санадағы пішіні	243
ОРАЗХАН Н.Н. ДАРИБАЕВ С.Д. МАХАНБЕТҚЫЗЫ А.	*Қорқыт ата бейнесін медиакеңістікте жандандыру мәселесі	252
САДЫҚ А.С.	Қазақ ғашықтық ән өлеңдерінің поэтикалық типологиясы	262
САПАШ Ш.Б. ТАХАН С.Ш.	Методологические подходы к изучению казахской драматургии в отечественном литературоведении 1960–1980-х годов	273
СИРЯЧЕНКО В.В. БАЗЫЛОВА Б.К. СЕКЕЙ Ж.	Возможности и вызовы интеграции искусственного интеллекта и визуализации данных в изучение эволюции казахской литературы	284
ТОҚТАРБАЙ Е. Н. ӘУБӘКІРОВА Қ.А. ТОҚСАМБАЕВА А.О.	Шәкәрім поэзиясындағы «оян» мотиві	294
UTESHOVA A.A. MATBEK N.K.	Mystical Chronotope and Mythical Symbolism in Contemporary Kazakh Youth Prose	305
ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE		
АСҚАРОВА Г.С. КАРИБЕКОВА А.Ж. АЙТОВА Ж.Ж.	Цифрлық гуманитаристика аясында ежелгі дәуір әдебиетін оқытудың жаңа парадигмасы	315
САТКЕНОВА Ш. ТЛЕУБАЕВ С. Б.	Мультимедиялық құралдар арқылы қазіргі қазақ әңгімелерін оқытудың ерекшелігі	328

*Ә.С. МУСАЕВ¹ Е.А. АМАНГЕЛЬДИН² Д.А. АЛКЕБАЕВА³

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан ^{1,2,3}
(e-mail: mussayev98@mail.ru¹, erkin.amangeldin@gmail.com², alkebaeva@mail.ru³)

АДАМ МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ КОММУНИКАЦИЯСЫ: ТІЛДІК ИМИТАЦИЯ ЖӘНЕ ИЛЛЮЗИЯ

Аңдатпа. Бұл мақалада адам мен жасанды интеллект (ЖИ) арасындағы коммуникация феномені лингвистикалық және когнитивтік қырлардан қарастырылады. Негізгі назар жасанды интеллекттің табиғи тілді модельдеу, яғни тілдік имитация жасау қабілетіне және осы үдерістің адам санасында қалыптастыратын коммуникативтік иллюзиясына аударылады. Қазіргі нейрожелілік модельдер мәтін құрау, диалог жүргізу, стилистикалық және прагматикалық нормаларды сақтауға ұқсас әрекеттерді жүзеге асыра отырып, адамға тән тілдік мінез-құлықты имитациялайды. Алайда бұл ұқсастық шынайы тілдік сана мен мағынаны түсінуге емес, статистикалық ықтималдықтар мен алгоритмдік есептеулерге негізделген.

Мақалада ЖИ-мен өзара әрекеттесу барысында қолданушыларда «түсіну», «ниет», «эмоция» сияқты антропоморфтық қасиеттерді жасанды агентке телу үрдісі талданады. Бұл құбылыс тілдік иллюзия ретінде сипатталып, оның пайда болу себептері прагматика, дискурс теориясы және психолингвистика тұрғысынан түсіндіріледі. Сонымен қатар, адам мен ЖИ коммуникациясындағы сыпайылық стратегиялары, сұраныс формалары мен жауаптардың көлемі мен тереңдігі арасындағы өзара байланысқа назар аударылады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, ЖИ, коммуникация, тілдік имитация, үлкен тілдік модель, семантика, прагматика, стилистика.

Кіріспе. Жасанды интеллект (ЖИ) пен тілдің өзара байланысы мәселесі қазіргі ғылымдағы өзекті бағыттардың біріне айналып отыр. Ғылым салаларының барлығына дерлік белсенді түрде еніп келе жатқан нейрожелілік технологиялар тіл білімі тұрғысынан терең теориялық пайымдауды қажет етеді. Жасанды интеллект кибернетикада, информатикада және өзге де техникалық бағыттарда маңызды зерттеу нысанына айналса, соңғы жылдары тіл білімінде де айрықша назарға ілігуде. Қазіргі таңда тілші ғалымдар нейрожелілерді аударма үдерістерінде, лингводидактикада, мәтінді редакциялау мен талдау салаларында тиімді қолдану тәжірибесін қалыптастырып жатыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2026 жылды «Цифрландыру және жасанды интеллект жылы» деп жариялау туралы Жарлыққа қол қоюы елдің технологиялық дамуын жаңа сапалық деңгейге көтеруге бағытталған стратегиялық қадам болып табылады [1]. Аталған шешім ұлттық экономиканың ұзақ мерзімді даму басымдықтарын заманауи цифрлық технологиялармен ұштастыруды, цифрлық трансформация үдерістерін жеделдетуді және ЖИ-ді қоғамдық өмірдің түрлі салаларына жүйелі түрде енгізуді көздейді.

Бұл бастама цифрлық стратегияны кезең-кезеңімен жүзеге асыруға институционалдық негіз қалыптастырып, мемлекеттік басқару жүйесін жаңғыртуға, бизнес-процестердің

тиімділігін арттыруға, білім беру мен әлеуметтік салаларда инновациялық шешімдерді кеңінен қолдануға мүмкіндік береді. Соның нәтижесінде ЖИ технологиялары кең қолданысқа ие болып, біздің күнделікті өміріміздің маңызды әрі ажырамас бөлігіне айналады.

«Жасанды интеллект» ұғымы ғылымда ертеден қалыптасқан терминдердің қатарына жатады. Ақылды машиналарға тән жүйелі ойлау мен пайымдау қабілеттерін сипаттау мақсатында бұл терминді 1956 жылы Дж.Маккарти енгізді. Ол өз кезегінде Алан Тьюрингтің интеллектуалдық жүйелер туралы іргелі идеяларын дамытты. Уақыт өте келе, әсіресе 1956 жылдан бастап ЖИ саласында қол жеткізілген елеулі ғылыми-техникалық жетістіктерге байланысты аталған ұғымның мазмұны мен анықтамасы бірқатар өзгерістерге ұшырады. Жасанды интеллект — адам ақыл-ойына тән маңызды қабілеттерді, атап айтқанда тілді түсіну, қарым-қатынас жасау, ой қорыту, үйрену, мәселелерді шешу, әрекет ету және қорытынды шығару сияқты үдерістерді жүзеге асыра алатын интеллектуалдық жүйе қасиеттерінің жиынтығы [2, 41].

Жасанды интеллекттің негізгі ерекшелігі адамның миында жүзеге асатын ойлау алгоритмдеріне ұқсас алгоритмдер арқылы күрделі мәселелерді шешу қабілетімен сипатталады.

С.Попеничи мен С.Керрдің айтуы бойынша, ЖИ деректерді өңдеу мен талдауға негізделі отырып, үйрену, бейімделу, синтездеу, өзін-өзі жетілдіру және күрделі есептеу міндеттерін шешу сияқты адамға тән когнитивтік үдерістерді жүзеге асыруға қабілетті есептеу жүйелерінің жиынтығы ретінде қарастырылады [3, 8].

Чен және оның әріптестері жүргізген зерттеулерде жасанды интеллект адамның интеллектуалдық әрекеттеріне тән үйрену, логикалық пайымдау және әртүрлі проблемаларды шешу қабілеттерін модельдеуге бағытталған компьютерлік бағдарламалар мен жүйелер ретінде сипатталады. Авторлардың пайымдауынша, мұндай бағдарламалар адам ойлау үдерістерінің негізгі элементтерін имитациялау арқылы күрделі ақпаратты өңдеуге, шешім қабылдауға және өзгермелі жағдайларға бейімделуге мүмкіндік береді [4, 11].

ЖИ жүйелерінің пайда болуымен әртүрлі жастағы адамдар бұл технологияларды тек белгілі бір тапсырмаларды орындаушы құрал ретінде ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас орнатудағы сұхбаттас немесе коммуникациялық делдал ретінде де жиі қолдана бастады. Интеллектуалдық технологиялар ақпаратты түсіндіру және ұсыну үдерісін едәуір жеңілдетіп, оқу мен білім беру тиімділігін арттырды. Сонымен қатар, мұндай технологиялардың кеңінен енгізілуі адамдар арасындағы тұлғааралық өзара әрекеттестік деңгейінің белгілі бір дәрежеде төмендеуіне ықпал етіп, қазіргі қоғамдағы коммуникация формаларының жылдам өзгеруіне әкелді.

Диалог тілдік өзара әрекеттестіктің ең көне әрі әмбебап механизмдерінің бірі ретінде қарастырылады. Классикалық лингвистикалық парадигмада ол – екі немесе одан да көп қатысушының бір-бірімен пікір алмасуы негізінде жүзеге асатын күрделі коммуникациялық процесс. Мұндай үдеріс барысында тілдік құралдар ақпарат жеткізу, әлеуметтік қатынастарды реттеу және ортақ мағыналық кеңістік қалыптастыру қызметін атқарады. Алайда ғылыми-технологиялық дамудың жеделдеуі, цифрландыру үдерістерінің тереңдеуі және ЖИ жүйелерінің күнделікті тәжірибеге енуі диалог туралы дәстүрлі түсініктерді қайта қарауды талап етті. Қазіргі жағдайда адам мен ЖИ арасындағы өзара ықпалдастыққа негізделген коммуникация диалогтың дербес әрі жаңа формасы ретінде айқындалып отыр. Бұл контексте ЖИ қарапайым ақпаратты өңдейтін немесе алдын ала берілген нұсқауларды орындайтын техникалық құрал шеңберінен шығып, тілдік жауаптар қалыптастырып, коммуникативтік жағдайға бейімделе алатын, белгілі бір дәрежеде диалогқа қатысушы рөлін атқарады.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Зерттеу барысында ЖИ-мен коммуникацияны талдау, әртүрлі сұрақтар мен сұраныстарды тәжірибе жүзінде енгізу, сондай-ақ алынған мысалдарды жинақтау мақсатында ChatGPT жүйесі қолданылды.

ChatGPT – бұл OpenAI компаниясы әзірлеген генеративті жасанды интеллект негізіндегі чат-бот, ол диалогтік режимде жұмыс істей алады және табиғи тілдердегі сұраныстарға жауап беруге мүмкіндік береді [5]. Аталған тілдік модельді дайындау үшін қадағаланатын оқыту (supervised learning) және күшейте оқыту (reinforcement learning) әдістері қолданылды. Бұл әдістерді қолдану барысында жүйе «стимул –реакция» үлгілерінің мысалдары және белгілі бір ортамен өзара әрекеттесу арқылы мәжбүрлі түрде үйретіледі. Жүйе әртүрлі пәндік салаларға қатысты сұрақтарға жауап бере алады, сондай-ақ бірнеше тілде мәтіндер құрастыра алады, оның ішінде қазақ тілі де бар.

Зерттеу барысында ChatGPT чат-ботының адам тілін имитациялау қабілетін және оның коммуникациялық әсерін талдау үшін кешенді тілдік талдау әдістері қолданылды. Ең алдымен семантикалық талдау әдісі арқылы жүйе жауаптарындағы мағыналық құрылым, сөз тіркестерінің мәні және контекстуалдық байланыстар зерттелді. Синтаксистік талдау сөйлем құрылымдары мен сөз таптарының өзара қатынасын анықтауға бағытталды, бұл жүйенің грамматикалық нормаларға сәйкестігін көрсетеді. Прагматикалық талдау контекстік және әлеуметтік мәнді зерттеуге, яғни жауаптардағы сыпайылық формаларын, түрлі тілдік бірліктер мен экспрессивті-эмоционалды реңктер арқылы қолданушыға әсерін бағалауға мүмкіндік берді. Когнитивті және психолингвистикалық тәсілдер арқылы жауаптарды қабылдау мен түсіну деңгейі бағаланды.

Талқылау мен бақылау. Бүгінде тілдік коммуникация тек адам арасындағы өзара әрекеттестікпен ғана шектеліп қоймайды, өйткені қоғамда жасанды интеллект жүйелерімен қатынас жасау тәжірибесі қарқынды түрде дамып келеді. Бұл жағдай коммуникацияның құрылымы мен мәнін қайта бағалауды және оны жаңа ғылыми перспективалардан қарастыруды қажет етеді.

Соңғы онжылдықта нейробиология мен когнитивтік ғылымның дамуы арқасында адам миы тілді қалай өңдейтінін және тудыратынын тереңірек түсіну мүмкіндігі пайда болды. Мысалы, Ангела Д.Фридрици өзінің «Language in Our Brain: The Origins of a Uniquely Human Capacity» атты еңбегінде синтаксистік талдау және семантиканы тану сияқты процестер мидың әртүрлі аймақтары тарапынан белсенді түрде қолдау табатынын дәлелдеді [6].

Бұл саладағы басты жетістіктердің бірі – терең нейрондық желілер, соның ішінде трансформерлер. А.Ф.Гайнетдинов мақаласына сүйеніп, бұл модельдердің кейбір принциптері мидағы нейролингвистикалық процестерге, атап айтқанда, назар аудару мен есте сақтау механизмдеріне белгілі бір дәрежеде сәйкес келетінін тұжырымдауға болады [7, 45]. Атап айтқанда, мұндай ұқсастық назар аудару механизмінде айқын байқалады, мәселен, модель мәтіндегі маңызды семантикалық бірліктерді іріктеп, олар арасындағы өзара байланыстарды салмақтау арқылы контексті дәл өңдеуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге трансформерлердің ақпаратты ұзақ контексте ұстап тұру қабілеті шартты түрде есте сақтау механизмдерімен салыстырылады. Яғни модель мәтін бірліктерін тек тізбекті түрде емес, тұтас құрылым ретінде қабылдап, мағыналық қатынастарды қайта құра алады. Бұл тілдік деректі өңдеудің динамикалық сипатын күшейтетін, мәтіндегі маңызды элементтерді «сақтау» және қажет сәтте «қалпына келтіру» тәрізді когнитивтік функцияларға жақындасатын үрдіс. Дегенмен мұндай сәйкестікті толық теңестіру ғылыми тұрғыдан шектеулі екенін де ескеру қажет: трансформерлердегі «назар» мен «есте сақтау» ұғымдары биологиялық жүйелерден гөрі есептеу-математикалық модельдеу логикасына негізделген. Сондықтан бұл ұқсастықты дәлме-дәл сәйкестік ретінде емес, когнитивтік процестердің кейбір функционалдық қырларын түсіндіруге көмектесетін теориялық-метафоралық интерпретация ретінде қарастырыған жөн.

Қазіргі GPT моделінде өзін-өзі оқытуға қабілетті назар аудару механизмі қолданылады, ол алгоритмге тек сөйлемдегі ең жақын сөздерге ғана емес, кіріктірілген деректердің әртүрлі бөліктеріне «назар аударуға» мүмкіндік береді. Бұл адам айтылып тұрған мәтінді тыңдағанда, ақпаратты сөйлемнің сызықтық тәртібін ұстанбай-ақ әртүрлі бөліктерден қабылдап, есте сақтай алуына ұқсас. Мысалы, келесі сөйлемді қарастырайық:

«Жаңбырға қарамастан, олар саябақта серуендейміз деп шешім қабылдады». GPT моделіндегі назар аудару механизмі бүкіл сөйлем контекстінде «серуендеу» сөзіне «назар аударуға» мүмкіндік береді. Ал ол модельге «жол», «таза ауа» сияқты сөздерді сәйкес және мағыналы түрде болжауға жағдай жасайды. Бұл адамның «жаңбыр» сияқты маңызды емес детальды елемей, «серуендеуге» қатысты ақпаратты ғана қабылдайтынына ұқсас процесс.

Айта кететін маңызды аспектілердің бірі – ЖИ модельдерінің когнитивтік процестерді, атап айтқанда семантикалық қабылдау, синтаксистік талдау және бұрынғы сөйлемдерге қатысты есте сақтау қабілеттерін имитациялай алуы. Қазіргі заманғы модельдер тек мәтін генерациялауымен шектелмей, оны талдай алу мүмкіндігіне ие, бұл олардың адам когнитивтік қабылдау процестеріне жақындауына жол ашады.

Егер назар аударсақ, ChatGPT әрбір сұранысқа нақты адаммен тілдесіп отырғандай жауап береді: ол «мен», «маған», «менің» сияқты жіктеу есімдіктерін қолданады, қолдау мен түсіністікті білдіретін интонациялық құрылымдарды пайдаланады және ақпарат жеткіліксіз болған жағдайда кешірім сұрайды. Мұндай тілдік стратегиялар ЖИ-мен қарым-қатынасты тірі сұхбаттасушымен жүргізілетін диалогқа ұқсатады, ал бұл алгоритм мен адам арасындағы шекараның жойылуы мәселесін, сондай-ақ коммуникацияның этикалық қырлары туралы мәселені өзекті етеді.

Д.А. Алкебаева жасанды интеллектіні қолдану ақпаратты өңдеу жылдамдығын арттырып, мәтін құрылымындағы белгілі бір заңдылықтарды автоматты түрде айқындауға мүмкіндік беретінін атап көрсетеді. Алайда ғалым мәтін талдауының түпкі нәтижесі көбіне субъектінің (зерттеушінің) танымдық-шығармашылық әлеуетіне тәуелді екенін де ескертеді. Себебі мәтін тек грамматикалық ережелердің жиынтығы емес, ол мәдени және тарихи контекстермен тығыз сабақтас күрделі құбылыс. Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллектіге толық сүйену мәтінді тарихи-мәдени байланыстардан ажыратып, авторлық мағына мен креативті пайымдауды әлсірету қаупін тудыруы мүмкін [8, 27].

Қазіргі заманғы чат-боттар эмпатиялық қарым-қатынасты жоғары деңгейде имитациялай алады: олар қолданушының қалауларын ескеріп, эмоционалдық жағдайына бейімделіп, тұрақты және даулы жағдай туғызбайтын сөйлесу үлгісін сақтайды, сондай-ақ диалогта «қолдаушы» моделіне енеді. Мұндай жүйелер қолданушыға әрқашан өзін түсінетін әрі қолжетімді серіктеспен сөйлесіп тұрғандай әсер қалдырады, ал бұл олардың тартымдылығын біршама арттырады. Дегенмен дәл осы қасиеті қазіргі цифрлық қоғам үшін маңызды проблемалардың бірін туындатады. Ол – тірі адам арасындағы қарым-қатынасты ЖИ-мен ауыстыру тенденциясы. Осыны тексеру үшін ChatGPT-мен мынадай диалог жүргізілді:

- Сәлем! Бүгін менің көңіл-күйім жоқ.
- Сәлем! Өкінішті, көңіл-күйің төмен екен. Кейде сондай күндер болады, бұл қалыпты нәрсе. Сен қаласаң, мен саған көңілдірек болуға көмектесетін бір-екі әдіс немесе шағын тапсырма айтып бере аламын. Немесе жай ғана сөйлесіп, ойларыңды бөлісе беруге болады. (ChatGPT жауабы)
- Бүгін сабақтан жаман баға алдым.
- Ой, түсінемін... Жаман баға алу көңіл-күйді түсіреді, әсіресе тырысқаныңда нәтиже солай болғанда. Бірақ бір баға сенің қабілетіңді немесе білім деңгейіңді толық көрсетпейді. Маған айтып көрші: бұл сабақ сен үшін қиын болды ма, әлде дайындық жеткіліксіз болды ма? Сол арқылы бірге келесі жолы қалай жақсартуға болатынын қарастыра аламыз. (ChatGPT жауабы)
- Сабақ қиын болды.
- Түсінікті... Кейбір сабақтар шынымен қиын болады, әсіресе материал жаңа болса немесе тез түсіну керек болса. Мысалы, кейде бір қиын тақырыпты бірден түсінбейміз — бұл мүлдем қалыпты. Ең бастысы — сабырлы болу және кішкене уақыт бөліп қайта қарау. (ChatGPT жауабы)
- Қазір кішкене ойымды бөліп, демалғым келіп тұр.
- Тамаша! Демалу — ең дұрыс таңдау. Кішкене ойыңды бөліп, көңіліңді жеңілдету үшін бірнеше қарапайым әдіс ұсынамын:
- 1. Қысқа тыныс жаттығулары – терең дем алып, баяу шығару (5-6 рет). Бұл жүйкеңді тыныштандырады.

2. Сүйікті музыка немесе табиғат дыбысы – бірнеше минут тыңдасаң, көңіліңді көтереді. (ChatGPT жауабы)

Жоғарыдағы диалогты талдай отырып, ChatGPT-пен қарым-қатынас барысында шынайы жанашыр адаммен сөйлесіп отырғандай әсер қалыптасатынын байқауға болады. Ол қолданушыға қамқорлық білдіріп, қолдау көрсетіп, кеңес бергендей көрінеді. «Сені түсінемін», «түсінікті», «өкінішті» сияқты эмпатиялық мәні бар тілдік бірліктерді қолдану арқылы жүйе адресаттың психологиялық күйін түсінгендей әсер қалдырып, соның нәтижесінде сенім тудыру қабілетіне ие болады. Алайда ғылыми тұрғыдан алғанда, мұндай «жанашырлық» немесе «түсіну» шынайы эмоциялық тәжірибенің көрінісі емес. ChatGPT – үлкен көлемдегі мәтіндік деректер негізінде үйретілген жасанды интеллект жүйесі, ал оның жауаптары алдын ала жазылған кодтар мен ықтималдыққа негізделген алгоритмдер арқылы қалыптасады. Яғни модель қолданушының эмоциясын сезінбейді, күйзелісін бастан кешірмейді және субъективті тәжірибеге ие емес. Ол тек тілдік үлгілерді статистикалық тұрғыда тану арқылы, белгілі бір контексте сәйкес келетін жауап нұсқаларын генерациялайды. Демек, жасанды интеллекттің адамға ұқсас сөйлеуі оның саналы ойлау жүйесі немесе ішкі жан дүниесі бар екенін білдірмейді.

Мына сөйлемдерге назар аударсақ, «Өкінішті, көңіл-күйің төмен екен. Кейде сондай күндер болады, бұл қалыпты нәрсе» немесе «Жаман баға алу көңіл-күйді түсіреді, бірақ бір баға сенің қабілетіңді немесе білім деңгейіңді толық көрсетпейді». Көріп тұрғанымыздай ChatGPT қолданушыға ықпал ету мақсатында тілдік бірліктерді саналы әрі жүйелі түрде іріктеп қолданады. Ол коммуникативтік жағдаяттың ерекшеліктерін, контексті және қолданушының нені күтетінін ескере отырып, дәл сол жағдайға барынша сәйкес келетін, сенім тудыру әлеуеті жоғары құрылымдарды деректер қорындағы үлгілер негізінде қалыптастырады. Мұндай тілдік таңдау стратегиясы жасанды интеллекттің тек синтаксистік деңгейде ғана емес, сонымен қатар прагматикалық деңгейде де қызмет атқаратынын көрсетеді.

ЖИ мінсіз сұхбаттас бейнесін қалыптастырады: ол әрдайым қолжетімді, қолданушыға тұрақты түрде назар аударады, шаршау мен жалығуды байқатпайды және, ең бастысы, аса бейімделгіш, ол адамдардың коммуникативтік стилі мен қалауына оңай икемделеді. Бұдан бөлек, жасанды интеллект адамның қалауына сай кез келген рөлді ұстана алады. Алайда бұның бәрі тек иллюзия екендігін ойдан шығармау керек.

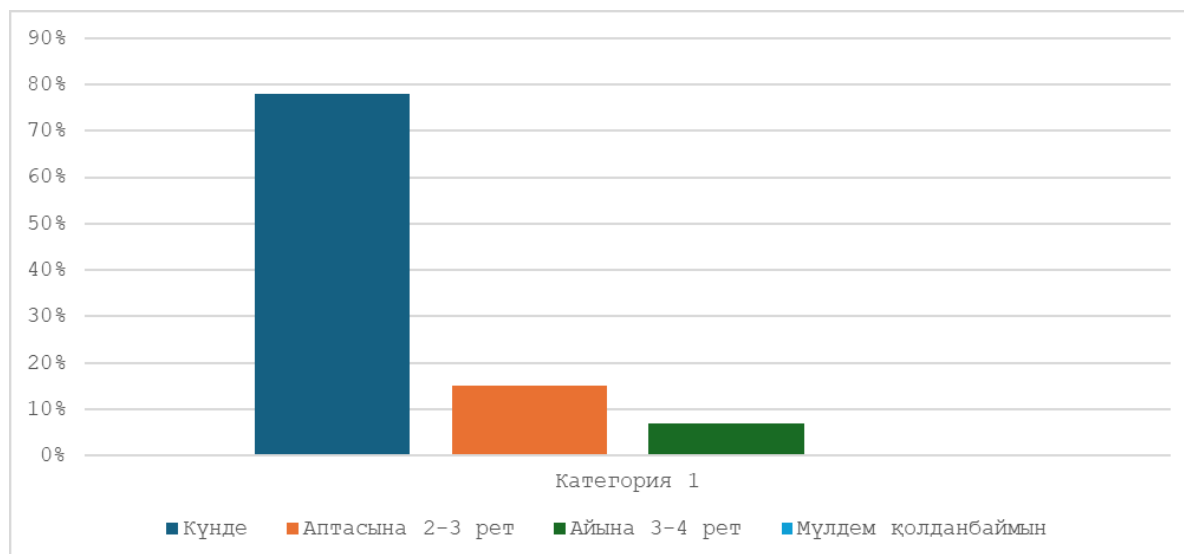
Бүгінгі қоғамдағы басты мәселелердің бірі – адамдардың ЖИ жүйелеріне тәуелді болуы. ЖИ-мен қарым-қатынасқа тәуелділіктің қалыптаса бастағаны туралы алаңдаушылық тудыратын мәліметтер күн санап артып келеді. Мәселен, адамдар нейрожелілермен кеңеспейінше дербес шешім қабылдауға қиналатын деңгейге жетті. Сонымен қатар пайдаланушылар өздерінің ЖИ жүйелеріне есім беріп, оларды адами сипаттарға ие субъект ретінде қабылдай бастайды. Зерттеуіміздің барысында осы үрдістің қаншалықты рас екендігін дәлелдеу үшін жастар арасында сауалнама жүргізілді. ЖИ-мен диалогқа көбіне жастар түсетін болғандықтан, сауалнамаға 16-21 жас аралығындағы 100 адам қатысты. Сауалнама барысында екі сұрақ қойылды:

1. ЖИ негізіндегі чат-боттарды қаншалықты жиі қолданасыз?

2. ЖИ-мен дос не құрбы ретінде сөйлесесіп, кеңес сұрап, оның пікірін ескересіз бе?

Бірінші сұрақ бойынша жауаптар көрсеткіші мынадай: 78% – «Күнде», 15% – «Аптасына 2-3 рет», 7% – «Айына 3-4 рет» және 0% – «Мүлдем қолданбаймын» (1-сызба).

Сызба 1 – Бірінші сұрақ бойынша сауалнама нәтижесі

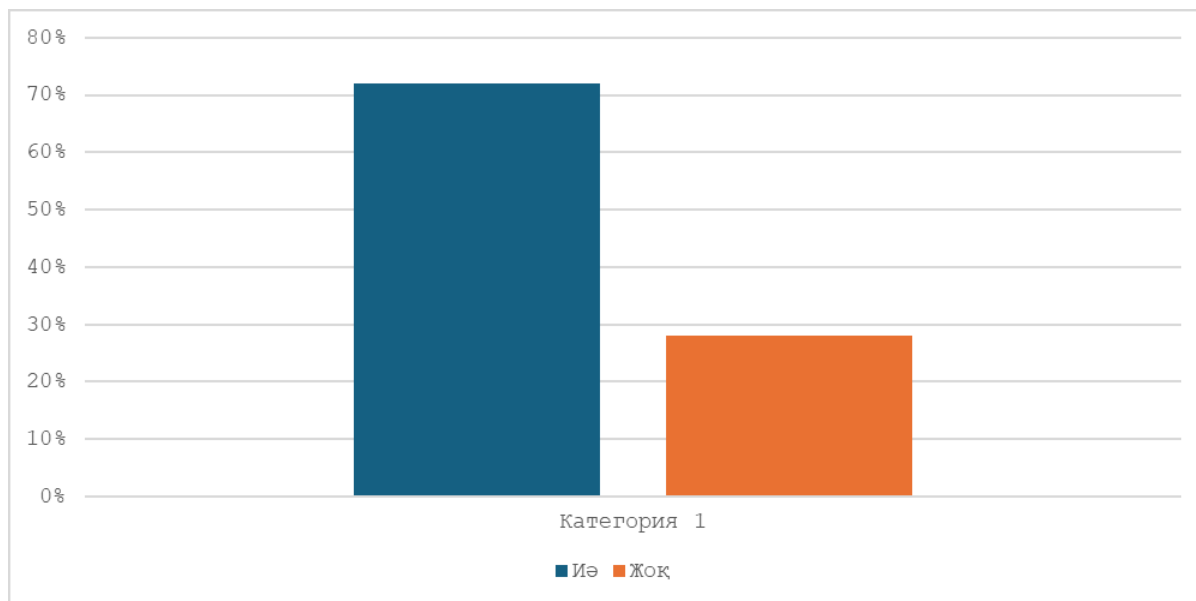

Екінші сұрақ бойынша жауаптар көрсеткіші мынадай: 72% – «Иә», 28% – «Жоқ».

Сауалнама нәтижелері ЖИ-ге негізделген чат-боттардың сауалнамаға қатысушылардың күнделікті өмірінде айтарлықтай орын алатынын көрсетті. Бірінші сұраққа берілген жауаптар бойынша қатысушылардың басым бөлігі, 78 пайызы чат-боттарды күн сайын қолданатынын атап өткен. Бұл көрсеткіш ЖИ құралдарының тұрақты әрі дағдылы коммуникациялық ресурсқа айналғанын аңғартады. Респонденттердің 15 пайызы чат-боттарды аптасына 2-3 рет пайдаланатынын айтса, 7 пайызы оларды айына 3-4 рет қана қолданатынын көрсеткен. Ал «мүлдем қолданбаймын» деген жауаптың тіркелмеуі (0%) ЖИ технологияларының кеңінен таралғанын және барлық сауалнамаға қатысушыларға белгілі бір деңгейде таныс екенін дәлелдейді.

Екінші сұрақтың нәтижелері қолданушылардың ЖИ-мен қарым-қатынасының тек функционалдық сипатпен шектелмейтінін көрсетті. Респонденттердің 72 пайызы ЖИ-мен дос не құрбы ретінде сөйлесіп, кеңес алып, оның пікірін ескеретінін мойындаған. Бұл дерек чат-боттардың пайдаланушылар санасында белгілі бір деңгейде әлеуметтік әрі психологиялық серіктес рөлін атқара бастағанын көрсетеді. Ал респонденттердің 28 пайызы ЖИ-мен мұндай тұлғалық сипаттағы қарым-қатынас орнатпайтынын, оны тек құрал ретінде қабылдайтынын атап өткен. Жалпы алғанда, сауалнама нәтижелері ЖИ жүйкелерінің қазіргі коммуникациялық кеңістікте маңызды әрі ықпалды орынға ие болып отырғанын айқын көрсетеді (2-сызба).

2-сызба. Екінші сұрақ бойынша сауалнама нәтижесі

ЖИ-мен қарым-қатынас кезінде адаммен коммуникация барысында туындауы мүмкін бірқатар күрделіліктер кездеспейді. Мұнда шыдамсыздық, ренжу немесе диалогты себепсіз аяқтай салу қаупі жоқ. Сонымен қатар, ЖИ эмоционалдық тұрғыдан сенімді көрінеді: ол зейінді, сабырлы, үнемі қолдаушы сипат танытады [9]. Алгоритмдер эмпатияны имитациялауға, интонациялық реңктерді қайта өндіруге және тіпті пайдаланушының көңіл күйін шамалап болжауға үйретілген, соның нәтижесінде шынайы эмоционалдық байланыс иллюзиясы қалыптасады. Адамдармен қарым-қатынаста қиындық көретін тұлғалар үшін ЖИ белгілі бір деңгейде «құтқарушы» ретінде қабылдануы мүмкін. Адамдар тыңдамайтын, елемейтін болса да, машина бізге әрдайым жауап береді. Алайда дәл осы тұста әлеуетті қауіп те туындайды.

Тілді өңдеуде нейрондық желілерді қолданудың бір мысалы – GPT сияқты алгоритмдер арқылы мәтін генерациясын жасау. А.Д. Жуков өзінің ғылыми мақаласында атап өткендей, «GPT моделінің негізінде машинаның берілген мәтіннің жалғасын құруы жатыр, бұл мәтін адамдардың миллиардтаған веб-беттерде жазған материалдарына негізделеді» [10, 68]. Осындай қабілеті арқасында ЖИ адам өзі жазғандай көрінетін мәтіндерді тудыра алады. Бұл ЖИ жүйелері тілдік өнімділікпен байланысты когнитивтік процестерді жоғары деңгейде имитациялай алатынын көрсетеді.

В.В.Волковтың ғылыми еңбегінде қазіргі заманғы табиғи тілдерді өңдеу (NLP) алгоритмдерінің адамның ойлау процестерін имитациялау жолдары талданады. Автор «жасанды интеллект» терминінің көбінесе метафоралық мәнде қолданылатынын атап көрсетеді. NLP саласындағы елеулі жетістіктерге қарамастан, автор қазіргі заманғы ЖИ жүйелері адамның тілдік контекстін және қарым-қатынас иірімдерін толықтай түсіне алмайтынын көрсетеді [11, 746]. Сонымен қатар, ЖИ алгоритмдерінің синтаксистік және прагматикалық деңгейде ақпаратты өңдеуге қабілетті болғанымен, адамның когнитивтік қабылдауындағы эмоционалдық және әлеуметтік факторларды, тілдің семантикасын толық имитациялай алмайтынын атап өту маңызды.

Лингвистикалық бағыттағы жасанды интеллектіні зерттеген ғалымдардың бір бөлігі филологиялық талдауда субъективті факторлардың шешуші рөлін алға тартады. Олардың пайымдауынша, мәтінді интерпретациялау процесінде автордың ниеті, эмоциялық күйі, сөйлеу үні, бағалауыштық реңкі сияқты адамға тән психолингвистикалық белгілер маңызды орын алады және мұндай құбылыстарды компьютерлік алгоритмдерге толыққанды енгізу

күрделі мәселе ретінде мойындалады. Осы тұста сыншылар филологиялық мазмұндағы ЖИ мәтіндері тілдік тұлғалық өлшемді әлсіретіп, мәтінді «тұлғасыздандыруға» бейім екенін атап көрсетеді. Яғни түсіну әрекеті адамдық тәжірибе мен мәдени-тарихи негізден гөрі, механикалық өңдеу логикасына сүйенетін операциялар жиынтығына айналып кетуі ықтимал. Кейбірзерттеушілердің пікірінше, сапалы филологиялық талдау тек құрылымдық деңгеймен шектелмей, семантиканы терең игеруді, тілдің табиғи ұйымдасуын және стильдік қабаттарын ескеруді талап етеді [12, 27]. Дегенмен тілдік бірліктердің көптеген қырлары (астарлы мағына, прагматикалық импликация, эмоциялық-экспрессивтік реңк, мәдени код) алгоритмдік модельдеу барысында толық қамтылмай қалатындықтан, мәтіннің табиғи колориті мен мағыналық тұтастығы бұзылуы, тіпті жекелеген семантикалық және прагматикалық мәндердің көмескіленуі немесе жоғалуы мүмкін деген ғылыми күмән негізді деп танылады.

Нәтижелер. Біз алгоритмдер өздерін анықталмаған сұхбаттасушы ретінде қалай қабылдайтынын енді ғана түсіне бастадық. Үлкен тілдік модельдер (LLM) — мәтін семантикасын нақты түсінбей, үлгілер мен алгоритмдер бойынша қайта өндіретін, бірақ сонымен қатар сенімді әлеуметтік қатысушы әсерін қалдыратын жүйелер. Онымен қалай әрекет ету керектігі ғылым үшін әзірге айқын емес. ЖИ төңірегіндегі қызу талқылаулардың астарында маңызды сұрақтар жатыр: біз қандай субъектілерді жасап жатырмыз және олармен қалай өзара әрекеттесуіміз қажет? Бұл сұрақтарға әлі нақты жауап берілген жоқ. Болашақта «адам / адам емес» деген қатаң шекарадан бас тартып, бұл мәселені спектрлік тұрғыдан қарастыратын зерттеулердің қолға алынуы аталған мәселенің шешімін табуға көмектесері сөзсіз.

Зерттеу мақсатында жүргізілген диалогта ChatGPT қолданушыға жанашырлық танытып, кеңес беріп, қолдаушы рөлін атқарғаны байқалды. Мысалы, пайдаланушы көңіл-күйінің төмен екенін айтып, сабақтағы жаман бағаға байланысты ренішін білдіргенде, модель эмоционалды қолдауды қамтамасыз етіп, мәселені түсіндіру және шешім қабылдауға бағыттау стратегиясын ұстанды. Талдау нәтижелері көрсеткендей, ChatGPT ақпаратты тек синтаксистік деңгейде ғана емес, прагматикалық және коммуникативтік контексте де жүйелі қолданады, бұл пайдаланушыларға модельді тірі адаммен қарым-қатынас жасап отырғандай қабылдауға мүмкіндік береді.

Жастар арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері ЖИ-ге негізделген чат-боттардың пайдаланушылардың күнделікті өмірінде айтарлықтай орны барын көрсетті. Сонымен қатар, жауаптар ЖИ жүйелерінің тек функционалдық құрал ретінде ғана емес, әлеуметтік және психологиялық серіктес рөлін атқаратынын дәлелдеді. Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері қазіргі GPT модельдерінің мәтіндік және коммуникативтік қабілеттері пайдаланушылардың сеніміне, эмоционалды тәжірибесіне және күнделікті шешім қабылдау процесіне тікелей әсер ететінін көрсетті. Бұл феномен жасанды интеллекттің адамдармен өзара әрекеттесу мүмкіндіктерінің кеңейгенін және оның қазіргі цифрлық қоғамдағы әлеуметтік ықпалының артып келе жатқанының дәлелі бола алады.

Қорытынды. Бүгінгі таңда ЖИ негізіндегі боттар өз тәжірибесін және жасаған қателіктерін талдай отырып, өзін-өзі оқыту және жылдам даму қабілетіне ие. Осының арқасында олар ақылдырақ болып, беретін жауаптарының сапасы жоғарылай түседі. Адамзат, бір қарағанда, өз-өзін шектейтін шеңберге түскендей әсер қалдырады. Цифрлық қарым-қатынас көбіне өте жылдам дамиды, ал генеративті ЖИ модельдері адам жасаған мәтіндерді сондай жоғары дәлдікпен имитациялай алады, сондықтан кейде оларды шынайы мәтіндерден ажырату мүмкін болмай қалады.

ЖИ нейролингвистикасы қазіргі заманғы табиғи тілдерді өңдеу алгоритмдері арқылы адамның когнитивтік процестерін имитациялауда айтарлықтай алға жылжуды көрсетеді. Бұл технологиялар тек адам мен машина арасындағы өзара әрекетті жақсартып қана қоймай, сонымен қатар лингвистика мен психология саласындағы жаңа зерттеу мүмкіндіктерін ашады. Нейрондық желілердің жұмыс істеу механизмдерін түсіну және оларды NLP саласында қолдану болашақта ЖИ-дің әлеуетін тереңірек бағалауға мүмкіндік

береді. Сонымен қатар, мұндай зерттеулер жасанды интеллекттің адам когнитивтік әрекетін модельдеудегі шектеулерін анықтап, оның әлеуметтік, эмоционалдық және прагматикалық қабілеттерін жетілдіру бағытында жаңа тәсілдер ұсынуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, жасанды интеллектпен қарым-қатынас кезінде тілдік құрылымдардың және коммуникативтік стратегиялардың имитациялық механизмдерін түсіну тіл білімі үшін өте маңызды. Бұл түсінік пайдаланушыларға ЖИ-дің адам тәрізді әрекет ету қабілетінің шынайы табиғатын бағалауға мүмкіндік береді және қарым-қатынас барысында иллюзияға немесе шынайы адаммен сөйлесіп тұрғандай қате түсінікке берілмеуін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, тілдік имитацияны зерттеу жасанды интеллекттің прагматикалық, семантикалық және әлеуметтік аспектілерін талдауға жол ашады.

Әдебиеттер

1. «Цифрландыру және жасанды интеллект жылын жариялау туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2026 жылғы 6 қаңтардағы № 1151 Жарлығы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2600001151> (қаралды: 12.01.2026).
2. Бостром Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии. М.: МииФ, 2015. – 491 с.
3. Popenici S.D., Kerr S. Exploring the impact of artificial intelligence on teaching and learning in higher education // Research and Practice in Technology Enhanced Learning. – 2017. – Vol. 12(1). – P. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41039-017-0062-8>
4. Chen X., Xie H., Zou D., Hwang G.J. Application and theory gaps during the rise of artificial intelligence in education // Computers and Education: Artificial Intelligence. – 2020. – Vol. 1. – P. 1-20. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2020.100002>
5. Филиппов Ф.В. Нейросетевые технологии: учебное пособие. Санкт-Петербург: СПбГУТ, 2020. – 129 с.
6. Friederici A.D. Language in our brain: The origins of a uniquely human capacity. Cambridge: The MIT Press, 2017. – 304 p.
7. Гайнетдинов А.Ф. Исследование влияния трансформеров на улучшение генерации изображений // Universum: технические науки. – 2024. – №4 (121). – С. 44- 49.
8. Алкебаева Д.А., Султан Е. Қазақ тілді жасанды интеллекттегі лингвистикалық өзгерістер // ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. – 2025. – № 2. – Б. 19-33. DOI: <https://orcid.org/0000-0003-2348-4047>
9. Etzrodt K., Gentzel P., Utz S., Engesser S. Human-machine communication: Introduction to the special issue. – 2022. – № 67 (3). – P. 439-448. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11616-022-00754-8>
10. Жуков А.Д. Генеративный искусственный интеллект в образовательном процессе: вызовы и перспективы // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. – 2023. – № 5 (115). – С. 66-74.
11. Волков В.В. Искусственный «интеллект» и человеческий ум: футуристическая синекдоха и реальность (лингвистический и лингвоментальный аспекты) // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика. – 2021. – №4. – С. 745-759.
12. Durmishi, L., Durmishi, A. A philosophical assessment of social networks impact on adolescents' development in conditions of unlimited access to information // Futurity Philosophy. – 2022. – Vol. 1, № 2. – P. 27-41.

А.С. МУСАЕВ, Е.А. АМАНГЕЛЬДИН, Д.А. АЛКЕБАЕВА

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

КОММУНИКАЦИЯ ЧЕЛОВЕКА И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ЯЗЫКОВАЯ ИМИТАЦИЯ И ИЛЛЮЗИЯ

Аннотация. В данной статье феномен коммуникации между человеком и искусственным интеллектом (ИИ) рассматривается с лингвистической и когнитивной точек зрения. Основное внимание уделяется способности искусственного интеллекта моделировать естественный язык, то есть создавать языковую имитацию, и коммуникативной иллюзии, которая формируется у человека в процессе взаимодействия. Современные нейросетевые модели имитируют человеческое языковое поведение, выполняя действия, схожие с составлением текста, ведением диалога, соблюдением стилистических и прагматических норм. Однако это сходство основано не на реальном понимании смысла и языкового сознания, а на статистических вероятностях и алгоритмических вычислениях.

В статье анализируется процесс наделения пользователей антропоморфными свойствами – такими как «понимание», «намерение», «эмоция» – при взаимодействии с ИИ. Это явление описывается как языковая иллюзия, и его причины объясняются с точки зрения прагматики, теории дискурса и психолингвистики. Кроме того, внимание уделяется стратегиям вежливости в коммуникации между человеком и ИИ, а также взаимосвязи между формой запроса и объемом и глубиной ответов.

Ключевые слова: искусственный интеллект, ИИ, коммуникация, языковая имитация, большая языковая модель, семантика, прагматика, стилистика.

A.S. MUSSAYEV, Y.A. AMANGELDIN, D.A. ALKEBAEVA

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

HUMAN AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE COMMUNICATION: LINGUISTIC IMITATION AND ILLUSION

Annotation. This article examines the phenomenon of communication between humans and artificial intelligence (AI) from linguistic and cognitive perspectives. The main focus is on the AI's ability to model natural language, i.e., to perform linguistic imitation, and the communicative illusion that this process creates in the human mind. Modern neural network models imitate human linguistic behavior by performing tasks such as text generation, dialogue management, and adherence to stylistic and pragmatic norms. However, this resemblance is based not on genuine semantic understanding or linguistic consciousness, but on statistical probabilities and algorithmic computations.

The article analyzes the tendency of users to attribute anthropomorphic qualities – such as “understanding,” “intention,” and “emotion” – to AI during interaction. This phenomenon is described as a linguistic illusion, with its causes explained from the perspectives of pragmatics, discourse theory, and psycholinguistics. Additionally, the study addresses politeness strategies in human – AI communication and the relationship between the form of user requests and the scope and depth of AI responses.

Keywords: artificial intelligence, AI, communication, linguistic imitation, large language model, semantics, pragmatics, stylistics.

References

1. «Sifrlandyru және jasandy intellekt jylyn jarialau turaly» Qazaqstan Respublikasy Prezidentiniń 2026 jylǵy 6 qańtarдаǵy № 1151 Jarlyǵy. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2600001151> (qaraldy: 12.01.2026).
2. Bostrom N. Iskustvennyi intellekt. Etapy. Ugrozy. Strategii. M.: MiiF, 2015. – 491 s.
3. Popenici S.D., Kerr S. Exploring the impact of artificial intelligence on teaching and learning in higher education // Research and Practice in Technology Enhanced Learning. – 2017. – Vol. 12(1). – P. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41039-017-0062-8>
4. Chen X., Xie H., Zou D., Hwang G.J. Application and theory gaps during the rise of artificial intelligence in education // Computers and Education: Artificial Intelligence. – 2020. – Vol. 1. – R. 1-20. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2020.100002>
5. Filipov F.V. Neurosetevye tehnologii: uchebnoe posobie. Sankt-Peterburg: SPbGUT, 2020. – 129 s.
6. Friederici A.D. Language in our brain: The origins of a uniquely human capacity. Cambridge: The MIT Press, 2017. – 304 r.
7. Gainetdinov A.F. Issledovanie vliania transformerov na uluchshenie generatsii izobrazeni // Universum: tekhnicheskie nauki. – 2024. – №4 (121). – S. 44- 49.
8. Alkebaeva D.A., Sultan E. Qazaq tildı jasandy intellekttegi lingvistikalyq ózgerister // QazÚU Habarshysy. Filologia seriasy. – 2025. – № 2. – B. 19-33. DOI: <https://orcid.org/0000-0003-2348-4047>
9. Etzrodt K., Gentzel P., Utz S., Engesser S. Human-machine communication: Introduction to the special issue. – 2022. – № 67(3). – R. 439-448. DOI: <https://orcid.org/0000-0003-2348-4047>
10. Jukov A.D. Generativnyi iskustvennyi intellekt v obrazovatelnom prosese: vyzovy i perspektivy // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta kúltury i iskustv. – 2023. – № 5 (115). – S. 66-74.
11. Volkov V.V. Iskustvennyi «intellekt» i chelovecheski um: futuristicheskaia sinekdoha i reálnost (lingvisticheski i lingvomentálnyi aspekty) // Vestnik Rosiskogo universiteta drujby narodov. Seria: Teoria iazyka. Semiotika. Semantika. – 2021. – №4. – S. 745-759.
12. Durmishi, L., Durmishi, A. A philosophical assessment of social networks impact on adolescents' development in conditions of unlimited access to information // Futurity Philosophy. – 2022. – Vol. 1, № 2. – P. 27-41.

Авторлар туралы мәлімет:

Мұсаев Әли Серікұлы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан.

Мұсаев Али Серикулы – докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Mussayev Ali Serikuly – doctoral student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Амангелдин Еркін Абилгазиевич – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан.

Амангелдин Еркін Абилгазиевич – докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Amangeldin Yerkin Abilgazievich – doctoral student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Алкебаева Дина Ақбергенқызы – филология ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры, Алматы, Қазақстан.

Алкебаева Дина Акбергеновна – доктор филологических наук, профессор Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Alkebayeva Dina Akbergenkyzy – Doctor of Philological Sciences, Professor of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.